

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «МАТУШЕВСЬКИЙ І МАТУШЕВСЬКА ПРОТИ
УКРАЇНИ»
(CASE OF MATUSHEVSKYY AND MATUSHEVSKA
v. UKRAINE)**

(Заява № 59461/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

23 червня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

23/09/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Матушевський і Матушевська проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (*Dean Spielmann*), Голова,

Елізабет Фура (*Elisabet Fura*),

Карел Юнгвірт (*Karel Jungwiert*),

Бошт'ян М. Зупанчіч (*Bostjan M. Zupancic*),

Марк Віллігер (*Mark Villiger*),

Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*),

Ангеліка Нуссбергер (*Angelika Nußberger*), судді,

а також Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 31 травня 2011 року
постановляє таке рішення, яке було ухвалено в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 59461/08), яку 21 листопада 2008 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) двоє громадян України — Петро Миколайович Матушевський і Марія Петрівна Матушевська (далі — заявники).

2. Заявників представляла Л. Тополевська — юрист, яка практикує у м. Львові. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. Заявники скаржилися, зокрема, на те, що національні органи не несуть відповідальності за смерть їхнього сина внаслідок стверджуваного жорстокого поводження під час тримання під вартою та на непроведення ними ефективного розслідування обставин його смерті.

4. 24 листопада 2009 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Було також вирішено розглянути питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29 Конвенції).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники народилися у 1952 та 1956 роках відповідно і проживають у м. Львові.

6. 4 лютого 2008 року тридцятирічного сина заявників, Ігора Матушевського (далі — І. М.), помістили у Львівський слідчий ізолятор № 19 (далі — СІЗО) після того, як його затримали за підозрою у зберіганні наркотичних засобів.

7. У той самий день І. М. оглянула медична комісія та констатувала добрий стан його здоров'я.

8. 7 лютого 2008 року лікар-нарколог діагностував у нього нестійку ремісію від наркотичної залежності.

9. 24 квітня 2008 року І. М. було поміщено у камеру № 153, в якій перебувало дев'ять осіб. Це було його шосте переведення в іншу камеру за час перебування у СІЗО.

10. 22 травня 2008 року о 18 год. 10 хв. затримані у камері № 153 постукали у двері та повідомили чергового інспектора про те, що І. М. впав з верхніх нар та втратив свідомість. Через декілька хвилин у камеру прибули медсестра та черговий лікар. Згідно із записом, який вони зробили в історії хвороби, І. М. було введено: кордіамін, кортизол, мезатон, кофеїн та атропін. Потім його, все ще живого, доправили до медичної частини. О 18 год. 50 хв. прибула швидка допомога, яку викликала адміністрація СІЗО, а о 19 год. 02 хв. було констатовано факт смерті І. М. Згідно з актом про смерть, складеним адміністрацією СІЗО та лікарями, що зафіксували смерть І. М., причиною смерті була зазначена закрита черепно-мозкова травма.

11. Того ж дня троє затриманих з тієї камери, а також працівники СІЗО, які чергували під час події, надали на ім'я начальника СІЗО письмові пояснення з приводу події. Затримані пояснили, що в камері не відбулося жодних інцидентів, що І. М. випадково впав зі свого ліжка та що вони безуспішно намагалися привести його до тями, поклавши на лоба вологого рушника. Згідно з їхніми заявами, вони швидко викликали лікаря, який, у свою чергу, прибув до камери без затримок. Затримані також стверджували, що за декілька годин перед смертю І. М. скаржився на головний біль. Один з ув'язнених зауважив, що І. М. якось скаржився на біль у грудях.

12. Увечері того ж дня, 22 травня 2008 року, адміністрація СІЗО провела огляд місця події та повідомила про смерть І. М. у Львівське міське управління УМВС у Львівській області та у прокуратуру Львівської області (далі — обласна прокуратура).

13. 23 травня 2008 року приблизно о 16 год. 30 хв. адміністрація СІЗО надіслала заявникам телеграму, в якій повідомила їх про смерть сина та про те, що вони можуть забрати його тіло у міському морзі.

14. Як стверджують заявники, приблизно о 10 год. ранку 23 травня 2008 року — до того, як вони отримали телеграму (24 травня 2008 року) — їм подзвонила невідома особа, яка представилася як затриманий із СІЗО. Ця людина нібито стверджувала, що І. М. був убитий працівниками СІЗО.

15. Заявники негайно зв'язалися з місцевим моргом, у якому підтвердили, що тіло І. М. знаходиться у них. Однак, як стверджують заявники, працівники моргу відмовилися показати їм тіло.

16. Заявник також повідомив обласну прокуратуру про відомості, отримані від невідомої особи телефоном, і вимагав порушення кримінальної справи за цим фактом.

17. Того ж дня, 23 травня 2008 року, Управління Державного департаменту з питань виконання покарань у Львівській області встановило відсутність ознак насильницької смерті та припинило розслідування.

18. 24 травня 2008 року з 9 год. ранку до 12 год. заявник очікував поблизу моргу закінчення розтину тіла І. М. Там він побачив кількох людей (які, як він дізнався згодом, були працівниками СІЗО) та, як стверджувалося, почув, як один з них говорив по телефону: «Усе нормально, гематоми забрали, синяки за вухами розтерли, там щось із серцем та легенями». У заявника було таке враження, що ця розмова стосувалася його сина.

19. Після закінчення розтину заявникові було дозволено забрати тіло І. М. Згідно з його твердженнями, на ньому він виявив такі ушкодження: груди І. М., його плечі, руки та ноги, а також область паху були вкриті синцями; кінчики його пальців були синього кольору, перша фаланга мізинця лівої руки була зламана, обличчя було розпухлим, а перенісся — викривленим, волосся на скронях було відсутнє, ніби вирване, на вушних раковинах були сліди крові. Заявник запитав лікаря про ушкодження та отримав відповідь, що це трупні плями.

20. Морг видав заявникові довідку про смерть, де в графі «причина смерті» вказувалося «попередньо не уточнена».

21. Пізніше, 24 травня 2008 року, заявники виявили у своїй поштової скриньці лист від анонімного «арештанта», у якому стверджувалося, що І. М. був побитий одним із своїх співкамерників, Т., за вказівкою міліції з метою отримання від нього визнавальних показань і помер від завданих йому тілесних ушкоджень. У листі зазначалося, що адміністрація СІЗО погрожувала свідкам з метою приховати справжню причину смерті. Проте свідки нададуть правдиві показання, якщо працівники прокуратури допитають їх за відсутності працівників СІЗО.

22. 26 травня 2008 року заявник знову подав скаргу до обласної прокуратури, в якій стверджував, що його сина вбили в СІЗО. У невідому дату незабаром після цього слідчий прокуратури допитав його щодо того, що саме змусило його вважати, що смерть І. М. була насильницькою. Заявник послався на інформацію анонімної особи, отриману телефоном, і її лист. Він також зазначив, що його син не скаржився на здоров'я. Крім того 19 травня 2008 року, останнього разу, коли заявниця приносила продуктову передачу для І. М., вона запитала у медичній частині СІЗО, чи потрібні її синові будь-які ліки, але їй відповіли, що йому ліків не потрібно.

23. Того ж дня, 26 травня 2008 року, помічник начальника СІЗО, який чергував, коли І. М. помер, надав обласній прокуратурі письмове пояснення, згідно з яким протягом 22 травня жодних порушень режи-

му в камері № 153 не було, до затриманих не застосовувалося жодних спеціальних засобів впливу і він не бачив на тілі І. М. тілесних ушкоджень. Старший черговий працівник надав схожі пояснення.

24. 28 травня 2008 року Т. та семеро інших співкамерників повторили обласній прокуратурі свій попередній виклад подій (див. вище пункт 11), не уточнивши, яку саме допомогу вони надали І. М. перед тим, як прибув працівник медичної частини — приблизно через дві — три хвилини після падіння І. М. Затримані із сусідніх камер № 152 та № 154 стверджували, що 22 травня 2008 року вони не чули з камери № 153 будь-якого шуму. Прокурор також допитав затриманого В., з яким І. М. перебував у камері № 140 до свого переведення до камери № 153 та який, згідно з твердженнями заявників, міг мати додаткову інформацію про обставини його смерті. В. розповів, що І. М. не хотів зустрічатись з Т. і тому не хотів, щоб його переводили до камери № 153. В., як стверджувалось, попередив адміністрацію про можливість конфлікту між Т. та І. М., оскільки, за його словами, вони були «протилежностями у кримінальному світі».

25. 29 травня 2008 року прокурор допитав начальника СІЗО, зокрема, стосовно частих переведень І. М. з однієї камери до іншої. Начальник СІЗО зазначив, що І. М. мав негативний вплив на затриманих, не повідомивши додаткових подробиць. Він стверджував, що І. М. не опирався переведенню до камери № 153 та пізніше не клопотав про переведення його до іншої камери. Т. та І. М. до цього ніколи не перебували в одній камері. Начальник СІЗО також стверджував, що не отримував жодних відомостей про існування конфлікту між ними та про будь-які порушення з боку Т. За його словами, атмосфера у камері № 153 була спокійною.

26. 29 травня 2008 року Т. засвідчив, що знав І. М. з 1998 року, оскільки вони жили в одному місті. За його словами, вони ніколи не були ані друзями, ані ворогами — скоріше знайомими. Він також додав до своїх попередніх свідчень, що співкамерники намагалися привести І. М. до тями, ллючи на нього воду, розтираючи його руки, ноги та вуха.

27. 29 травня 2008 року токсиколог обласного бюро судово-медичної експертизи склав акт, згідно з яким у крові І. М. не було виявлено алкоголю.

28. 30 травня 2008 року гістолог склав акт судово-медичного дослідження тканин тіла І. М. Експерт дійшов висновку, що померлий мав набряк і крововиливи в легенях, страждав на вогнищеву серозну бронхопневмонію, хронічний лептоменінгіт, жировий гепатоз, хронічний персистуючий гепатит і мав ознаки хронічного нефриту та атероматоз аорти.

29. Того ж дня Галицький районний відділ Львівського МУ УМВС України відмовив у порушенні кримінальної справи за фактом смерті І. М. у зв'язку з відсутністю події злочину.

30. 2 червня 2008 року заступник прокурора Галицького району м. Львова скасував вищезазначену постанову як таку, що була винесена передчасно.

31. 3 червня 2008 року судово-медичний експерт, який проводив розтин, надав обласній прокуратурі письмове пояснення. Він зазначив, що на обличчі, на вушних раковинах і внутрішньому боці обох стегон І. М. були рани та синці, але переламів кісток або черепно-мозкових травм виявлено не було. Експерт висловив думку, що можливою причиною смерті І. М. могла бути серцева або легенева недостатність.

32. Того ж дня затриманий В. надав додаткові свідчення про те, що він хотів залишитися в одній камері з І. М., оскільки останній часто отримував передачі та ділився ними зі своїми співкамерниками.

33. 3 червня 2008 року обласна прокуратура відмовила у порушенні кримінальної справи щодо працівників СІЗО у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину.

34. 6 червня 2008 року Франківський районний суд м. Львова закритим кримінальну справу щодо І. М. у зв'язку з його смертю. Він також виніс окрему постанову, в якій зазначив, що обставини смерті І. М. дають підстави для порушення кримінальної справи (адміністрація СІЗО повідомила суд, що причиною смерті І. М. була закрита черепно-мозкова травма).

35. 11 червня 2008 року обласна прокуратура скасувала постанову від 3 червня 2008 року та відновила слідство. Зокрема, було зазначено, що необхідно було допитати лікарів швидкої допомоги, провести експертизу анонімного листа, отриманого заявниками, з метою встановлення його автора, допитати Т. з метою встановлення, чи зазнав він будь-яких тілесних ушкоджень, і вжити заходів для встановлення особи, яка зателефонувала заявникам 23 травня 2008 року.

36. 12 червня 2008 року заявники звернулися до обласної прокуратури із заявою, в якій стверджували, що причина смерті їхнього сина так і не була встановлена. Вони зазначили, що відповіді начальника СІЗО у цьому відношенні були непослідовними. Так, згідно з їхніми твердженнями, начальник спершу пояснив, що причиною смерті І. М. було падіння з нар, згодом — що йому стало зле і він помер і насамкінець — що він впав у душі.

37. 17 червня 2008 року було складено акт судово-медичного огляду, згідно з яким хімічний аналіз виявив у І. М. наявність хімічної речовини, яка можливо належала до групи амфетамінів (наркотики-психостимулятори). Точно встановити речовину було неможливо. Водночас, в акті зазначалося, що аналіз не встановив слідів наявності кофеїну або атропіну серед інших речовин.

38. 18 червня 2008 року було закінчено ще одне судово-медичне дослідження (розпочате 24 травня). Дослідженням були встановлені такі тілесні ушкодження: два садна на кожній стороні носа, три садна під лівою бровою, коричнево-червоне садно в нижній частині правої вушної

раковини, а на верхній її частині синюшно-фіолетовий синець; синюшно-фіолетовий синець розміром 2 x 1 см за лівою вушною раковиною і такий же синець розміром 2,5 x 3 см за правою вушною раковиною; садно у формі трикутника на шиї за правим вухом; синюшно-фіолетовий синець розміром 24 x 24 см на внутрішній частині правого стегна і такий самий синець розміром 15 x 14 см на внутрішній частині лівого стегна, а також синці на передній поверхні лівого стегна на ділянці розміром 10 x 20 см. Дослідження внутрішніх органів І. М. виявило крововиливи в правій скроневій ділянці розміром 7 x 9 товщиною 0,4 см, а в лівій скроневій ділянці — розміром 6 x 7 см і товщиною до 0,3 см. Експерт дійшов висновку, що І. М. зазнав вищезазначених ушкоджень, коли ще був живим. Він кваліфікував їх як легкі і такі, що не мають стосунку до його смерті. Переламів кісток виявлено не було. Акт судово-медичного дослідження в якості причини смерті назвав кардіоміопатію, ймовірно, спричинену наркоманією. В акті також зазначалося, що І. М. перебував під дією психостимулянта з групи амфетамінів, який спровокував серцевий напад і смерть. Крім того дослідження виявило морфологічні ознаки таких захворювань: вогнищового серозного запалення легень і хронічного лептоменінгіту, жирового переродження печінки, хронічного запалення печінки та нирок, атеросклеротичної хвороби серця, гіперплазії щитоподібної залози та кардіомегалії, які також сприяли настанню смерті І. М.

39. 26 червня 2008 року Т. був оглянутий судово-медичним експертом, який не встановив у нього будь-яких тілесних ушкоджень.

40. Листом від 27 червня 2008 року начальник СІЗО повідомив обласну прокуратуру, що службова перевірка не виявила будь-яких ознак торгівлі наркотичними засобами в СІЗО. Він зазначив, що психостимулюючий засіб, сліди якого були виявлені у І. М., ймовірно, було передано ззовні разом із продуктовою передачею, враховуючи те, що він ні з ким не ділився своїми передачами.

41. 3 липня 2008 року обласна прокуратура допитала лікаря швидкої допомоги, який зафіксував факт смерті І. М. Лікар засвідчив, що не бачив на тілі І. М. жодних тілесних ушкоджень, а тільки сліди кровотечі з носа та лівого вуха. Він пояснив, що на підставі первісного зовнішнього огляду поставив діагноз «закрита черепно-мозкова травма», не надавши конкретних пояснень.

42. Того ж дня обласна прокуратура дійшла висновку, що за результатами перевірки в діях працівників СІЗО або співкамерників І. М. не було виявлено ознак злочину, та відмовила у порушенні кримінальної справи щодо них.

43. 8 липня 2008 року прокурор відділу нагляду обласної прокуратури скасував вищезазначену постанову як неповну та призначив проведення додаткової перевірки з метою встановлення механізму утворення тілесних ушкоджень на тілі І. М. і з'ясування, яким чином до СІЗО могли потрапити наркотичні або психотропні засоби.

44. Того ж дня обласна прокуратура повідомила заявників про перебіг перевірки та запросила їх ознайомитися з матеріалами справи, якщо вони цього бажають.

45. 14 липня 2008 року четверо затриманих з камери № 153 надали додаткові свідчення щодо події 22 травня 2008 року. Вони повідомили, що того дня І. М. виконував фізичні вправи, після чого затриманих відвели до лазні. Після повернення до камери І. М. поскаржився на головний біль. Вони також зазначили, що після його падіння вони робили масаж, розтирали І. М. та били його долонями по обличчю, щоб привести до тями.

46. 28 липня 2008 року обласна прокуратура винесла постанову про відмову в порушенні кримінальної справи щодо адміністрації СІЗО або співкамерників І. М. у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину. У той же час перевірка за фактом смерті І. М. тривала, але не стосувалася жодної конкретної особи.

47. 8 серпня 2008 року обласна прокуратура призначила ще одну судово-медичну експертизу — цього разу комісійну — з метою отримання відповідей на такі запитання:

- яка причина смерті І. М. і час її настання;
- чи є на тілі І. М. тілесні ушкодження, якщо так, то які, механізм їх утворення, давність спричинення, локалізація, ступінь тяжкості;
- чи могли виникнути виявлені у І. М. тілесні ушкодження внаслідок нанесення йому ударів тупими предметами (кулаки, ноги, палиця тощо), якщо так, то якими саме;
- чи могли виникнути виявлені у І. М. тілесні ушкодження внаслідок надання йому першої медичної допомоги (розтирання вух, очей, брів, рук), якщо так, то яких саме дій;
- чи існує причинний зв'язок між виявленими тілесними ушкодженнями та настанням смерті;
- чи страждав при житті І. М. на захворювання чи фізичні вади, якщо так, то які, і чи перебувають вони у причинному зв'язку з настанням смерті; та
- чи вживав незадовго до смерті І. М. алкогольні напої, наркотичні засоби, якщо так, то яким був їх вплив.

48. 18 вересня 2008 року перегляд мікроскопічних препаратів зрізів внутрішніх органів І. М. виявив субарахноїдальний крововилив у м'які оболонки мозку (більш чітко локалізувати крововиливи було неможливо); крапкові крововиливи в тканини мозку та крововиливи в нирки.

49. 27 жовтня 2008 року комісія судово-медичних експертів склала акт, висновок якого підтверджував, що І. М. помер від серцевого нападу приблизно о 19 год. 22 травня 2008 року. Завдані йому тілесні ушкодження були оцінені як легкі, за винятком субарахноїдального вилу, який було віднесено до ушкодження середньої тяжкості. Крововиливи утворилися незадовго до настання смерті внаслідок неодноразової «ударно-струсової дії» на тіло тупими предметами.

Комісія не виключала, що вони могли бути завдані кулаками, ногами чи іншими предметами, визначити які неможливо. З огляду на розташування ушкоджень на різних частинах тіла одномоментність їх утворення виключалася. Деякі з них — такі, як садна на носі та під правою бровою,— могли утворитися внаслідок падіння на тупі предмети. Зазначені тілесні ушкодження не були характерними для надання першої медичної допомоги. Прямого зв'язку між тілесними ушкодженнями, завданими І. М., і його смертю встановлено не було. Експерти також дійшли висновку, що до своєї смерті І. М. страждав на низку захворювань легень, серця, нирок і печінки, що ускладнювалися серцевою недостатністю та призвели до його смерті. Вони також підтвердили наявність у тілі І. М. психостимулюючої речовини, але не прокоментували її зв'язку з настанням його смерті.

50. 3 листопада 2008 року прокурор відділу нагляду слідчого управління обласної прокуратури скасував постанову від 28 липня 2008 року як необґрунтовану та призначив проведення додаткової перевірки.

51. 5 листопада 2008 року обласна прокуратура додатково опитала токсиколога, який склав акт від 17 червня (див. вище пункт 37). Експерт уточнив, що речовина, виявлена в тілі І. М., не містилась у ліках, які надавалися йому лікарями до його смерті. Вона могла залишатися в тілі до п'яти днів.

52. 7 листопада 2008 року прокурор повторно оглянув камеру № 153 разом із судово-медичним експертом (членом комісії, яка склала акт судово-медичного дослідження від 27 жовтня 2008 року (див. вище пункт 49)) у присутності одного із затриманих і двох понятих. Було складено докладний опис приміщення та меблів із зазначенням їхніх розмірів і відстаней між ними.

53. 10 листопада 2008 року обласною прокуратурою було опитано експерта, який брав участь в огляді камери 7 листопада 2008 року (див. вище пункти 49 та 52). Посилаючись на огляд місця події, експерт зазначив, що І. М. при падінні з верхніх нар міг вдаритися об край столу, потім — об лавку поруч зі столом і, зрештою,— об підлогу. Більшість його синців і саден, а також крововиливи у мозок могли утворитися внаслідок такого падіння. Що стосується синців за обома вухами, то вони могли з'явитися внаслідок інтенсивного розтирання за вухами, до якого вдалися співкамерники, які не мали навичок надання першої допомоги. Насамкінець експерт зазначив, що субарахноїдальний крововилив можна віднести як до легкого ушкодження, так і до ушкодження середньої тяжкості, оскільки головним критерієм класифікації такого ушкодження може бути лише тривалість спостереження такої травми, але за обставин огляду зробити це було неможливо.

54. 11 листопада 2008 року прокурор опитав ще одного експерта, який був членом комісії, що склала акт судово-медичного огляду від 27 жовтня 2008 року. Він повідомив, що внутрішня кровотеча могла утворитися

внаслідок загального струсу тіла. Такий струс міг бути наслідком як ударів, так і падіння на тверду поверхню.

55. 12 листопада 2008 року обласна прокуратура знову відмовила у порушенні кримінальної справи щодо адміністрації СІЗО та затриманих через відсутність в їхніх діях ознак складу злочину. Того ж дня вона повідомила заявників про цю постанову та пояснила їм, що вони можуть ознайомитись з матеріалами справи у приміщенні обласної прокуратури.

56. 17 листопада 2009 року юрист, який представляв заявників, подав до обласної прокуратури запит з проханням надати копію постанови від 12 листопада 2008 року. 17 грудня 2009 року обласна прокуратура задовольнила його запит.

57. 8 лютого 2010 року прокурор відділу нагляду обласної прокуратури скасував постанову від 12 листопада 2008 року у зв'язку з неповнотою проведеної перевірки та направив справу на додаткову перевірку.

58. 9 квітня 2010 року обласна прокуратура призначила комплексне судово-медичне дослідження з метою отримання відповідей на ті ж запитання, що були поставлені 8 серпня 2008 року (див. вище пункт 47). Слідчий, зокрема, зазначив, що на тілі І. М. були ушкодження, а можливою причиною настання смерті первісно була названа закрита черепно-мозкова травма. Проте залишалось нез'ясованим, чи дійсно І. М. зазнав вищезазначених тілесних ушкоджень та якою була причина його смерті.

59. У розпорядженні Суду немає відомостей про перебіг і результати перевірки.

60. Заявники надали Суду десять кольорових фотографій трупа їхнього сина, одягнутого і поміщеного до труни. Єдиними видимими частинами його тіла є обличчя та руки. Його перенісся видається опухлим. Видно садна на верхній частині перенісся та під обома бровами і синець під лівою бровою. Обидві вушні раковини вкриті чимось, що видається плямами крові та синцями. На обох скронях також синці та ділянки з вирваним волоссям. Кінчики його пальців синюшого кольору.

II. ВІДПОВІДНІ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

61. Відповідні положення Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України наведені у рішенні від 4 квітня 2006 року у справі *«Сергій Шевченко проти України» (Sergey Shevchenko v. Ukraine)*, заява № 32478/02, пункти 36 та 38.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявники скаржилися за статтею 2 Конвенції з приводу того, що державні органи повинні нести відповідальність за смерть їхнього сина, І. М., яка настала під час його попереднього ув'язнення. Вони також скаржилися за статтею 13 Конвенції на те, що розслідування за цим фактом не було ефективним і їх належним чином не повідомляли про його перебіг і не залучали до нього.

63. Суд вважає за належне розглянути обидві скарги виключно з точки зору статті 2 Конвенції (див., наприклад, рішення від 13 жовтня 2009 року у справі «Гасяк та інші проти Туреччини» (*Gasyak and Others v. Turkey*), заява № 27872/03, п. 53), відповідні частини якої передбачають:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання».

A. Прийнятність

64. Уряд стверджував, що заявники не оскаржили жодну з постанов державних органів про відмову в порушенні кримінальної справи щодо адміністрації СІЗО або співкамерників І. М. у зв'язку з його смертю. Уряд зазначив, що розслідування було відновлено 8 лютого 2010 року і воно все ще триває. Відповідно заявники не можуть вважатися такими, що вичерпали національні засоби юридичного захисту.

65. Заявники стверджували, що їх вчасно не повідомили про відповідні постанови. Вони також зазначали, що заперечення Уряду тісно пов'язане з суттю їхньої скарги стосовно стверджуваної неефективності розслідування за фактом смерті І. М.

66. Суд зазначає, що це заперечення Уряду насправді порушує питання, тісно пов'язані з питанням ефективності розслідування. Отже, він вирішує долучити це заперечення до суті скарги заявників, яка розглядатиметься з точки зору процесуального аспекту статті 2 Конвенції (див., наприклад, рішення у справах «Трапезнікова проти Росії» (*Trapeznikova v. Russia*), заява № 21539/02, п. 78, від 11 грудня 2008 року, та «Кац та інші проти України» (*Kats and Others v. Ukraine*), заява № 29971/04, п. 99, від 18 грудня 2008 року).

67. Суд далі зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

1. Доводи сторін

68. Заявники стверджували, що їхній син помер, перебуваючи під повним контролем державних органів, які не надали з цього приводу правдоподібного пояснення. Вони також стверджували, що розслідування на національному рівні було поверховим і неефективним, а також що їх не повідомляли про проведені слідчі дії.

69. Уряд заперечував будь-яку відповідальність держави за смерть сина заявників. Уряд стверджував, що І. М. помер від уже існуючої у нього серцевої недостатності, ускладненої наркоманією та низкою хронічних захворювань, а ушкодження, виявлені на його тілі, його життя не загрожували. Уряд наполягав на тому, що державні органи здійснили оперативну та ретельну перевірку обставин смерті І. М. і надали чітке пояснення її причин. Уряд також стверджував, що заявники повідомлялися про всі здійснені слідчі дії та мали доступ до матеріалів справи.

70. У відповідь на зауваження Уряду заявники стверджували, що державні органи не надали І. М. належної медичної допомоги, а отже, несуть відповідальність за його смерть. Вони також стверджували, що він тримався у поганих умовах, які також сприяли погіршенню стану його здоров'я та згодом — настанню смерті.

71. Уряд зауважив, що питання надання І. М. медичної допомоги або умов його тримання ніколи не згадувалися у будь-яких попередніх листах заявників до Суду.

2. Оцінка Суду

72. Суд наголошує на тому, що стаття 2 Конвенції є однією з основоположних цінностей демократичних суспільств, з яких складається Рада Європи, та є одним з найбільш фундаментальних положень Конвенції (див. рішення від 27 вересня 1995 року у справі *«МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (McCann and Others v. the United Kingdom)*, п. 147, Series A, № 324). У світлі важливості захисту, гарантованого статтею 2, Суд повинен піддавати випадки позбавлення життя найретельнішому аналізу, беручи до уваги не тільки дії представників держави, а й супутні обставини (див. рішення у справі *«Салман проти Туреччини» (Salman v. Turkey)* [ВП], заява № 21986/93, п. 99, ECHR 2000-VII). Так, Суд надає ваги особливій вразливості осіб, що перебувають під вартою (див. там само). Суд вважає, що, коли міліція затримує здорову особу, яку згодом знаходять мертвою, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин настання смерті, а якщо цього зроблено не буде, державні органи нестимуть відповідальність за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі *«Велікова проти Болгарії» (Velikova v. Bulgaria)*, заява № 41488/98, п. 70, ECHR 2000-VI). Насправді, вся

чи значна частина інформації про події у пенітенціарних або інших державних установах відома виключно органам влади, тому вони мають обов'язок надати пояснення щодо них (див. рішення у справах «*Ертак проти Туреччини*» (*Ertak v. Turkey*), заява № 20764/92, п. 132, ECHR 2000-V, і «*Хью Джордан проти Сполученого Королівства*» (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), заява № 24746/94, п. 103, ECHR 2001-III (витяги)). У випадку смерті це зобов'язання стає ще більш суворим (див. вищенаведене рішення у справі «*Салман проти Туреччини*» (*Salman v. Turkey*), п. 99).

73. Вищезазначене зобов'язання держави за матеріальним аспектом статті 2 Конвенції має тісний зв'язок з її процесуальним зобов'язанням здійснити ефективне розслідування за фактом смерті за підозрілих обставин. Так, висновки слідства повинні ґрунтуватися на ретельному, об'єктивному та безсторонньому аналізі всіх відповідних елементів. Хоча зобов'язання щодо розслідування стосується тільки засобів і не надає абсолютного права домогтися обвинувачення або засудження, будь-який недолік слідства, який ставить під загрозу його здатність відтворити обставини справи або встановити винну особу, найімовірніше, суперечитиме вимозі ефективності (див. рішення у справі «*Макарацис проти Греції*» (*Makaratzis v. Greece*) [ВП], заява № 50385/99, п. 74, ECHR 2004-XI). У той же час, ненадання державою задовільного та переконливого пояснення настання смерті особи, яка перебувала під контролем державних органів,— це результат, який є неможливим, якщо розслідування відповідає мінімальним стандартам, що задовольняють вимогу ефективності.

74. З огляду на те, що у цій справі син заявників помер в установі тримання під вартою, до якої його було прийнято,— як було засвідчено лікарями СІЗО — у доброму стані здоров'я (див. вище пункт 7), Суд тепер розгляне пояснення щодо його смерті, надане державними органами України, та пов'язані з цим дії органів слідства.

75. Згідно з висновками державних органів І. М. помер унаслідок серцевого нападу, спричиненого невстановленим медикаментом і загостреного деякими хронічними хворобами (див. вище пункти 37 та 38). Залишається нез'ясованим, який саме медикамент було виявлено в тілі І. М. і яким чином він потрапив до СІЗО. Суд також зауважує, що приблизно за три місяці до смерті І. М. визнали здоровим і у стані нестійкої ремісії від наркотичної залежності та що стан його здоров'я ніколи не привертав до себе уваги лікарів СІЗО. Також слід узяти до уваги запізніле твердження заявників про погане здоров'я їхнього сина, хоча воно і не підтверджується будь-якими документами та суперечить відомостям, які вони надавали державним органам (див. вище пункт 22). Отже, хоча про справжній стан здоров'я І. М. не можна стверджувати напевно, Суд переконаний у тому, що при поміщенні до СІЗО він не мав будь-яких видимих тілесних ушкоджень.

76. Варто зауважити, що вищезазначена причина смерті І. М. не була єдиною з тих, що розглядалися. Згідно з попередніми висновками, яких дійшли лікарі швидкої допомоги та СІЗО відразу після настання смерті І. М., вона могла бути спричинена закритою черепно-мозковою травмою. Хоча висновки більш пізніх судово-медичних досліджень можуть спростувати цей первісний і попередній висновок, це не є очевидним у цій справі з огляду на те, що приблизно через два роки після смерті І. М. слідчі призначили ще одне судово-медичне дослідження з метою перевірити, чи дійсно перед смертю І. М. зазнав черепно-мозкової травми (див. вище пункт 58).

77. Суд також зазначає, що судово-медичні дослідження виявили на тілі І. М. певні тілесні ушкодження, а саме: синці та садна на його обличчі, шиї, за обома вухами, а також на внутрішніх боках обох його стегон і на передньому боці лівого стегна. Синці на його стегнах були особливо великими (24 x 24 см, 15 x 14 см та 10 x 20 см відповідно). У мозку, в обох скронях та у нирках І. М. були також виявлені внутрішні крововиливи (див. вище пункти 38 і 48). Крім того, як стверджувалося заявниками та підтверджено наданими ними фотографіями, на скронях І. М. були синці та зони вирваного волосся (див. вище пункти 19 і 60). З огляду на те, що він явно зазнав цих ушкоджень незадовго до смерті (див. вище пункти 38 та 49), з'ясування їх походження було необхідним для встановлення обставин смерті І. М.

78. Суд не переконаний поясненнями щодо походження цих ушкоджень, наданими національними органами. Суд також вважає сумнівним спосіб, у який було отримано ці висновки.

79. Суд, зокрема, зазначає, що синці за вухами І. М. пояснювалися активним розтиранням, до якого помилково вдалися його співкамерники при спробі привести його до тями. Перш за все, за словами співкамерників, їхня спроба надати І. М. першу допомогу до прибуття лікарів тривала буквально кілька хвилин (див. вище пункти 11 та 24). Суд також зауважує, що їхній опис того, що саме вони робили з І. М., зі спливом часу суттєво змінився і став більш докладним. Отже, спочатку вони стверджували, що на голову І. М. був покладений вологий рушник і не згадували про будь-яке розтирання (див. там само). Тільки через тиждень після смерті І. М. Т., якого заявники підозрювали у смерті І. М., зазначив (як вбачається з матеріалів справи, вперше), що співкамерники розтирали руки, ноги та вуха І. М. Цю версію згодом підтримали інші співкамерники, і вона була визнана судово-медичним експертом правдоподібною (див. вище пункти 26, 45 та 53).

80. Суд не вважає, що будь-яка спроба протягом кількох хвилин привести особу до тями, якою б некваліфікованою вона не була, може мати наслідком синці за обома вухами, а також крововиливи та вирване на обох скронях волосся.

81. Що стосується пояснень щодо інших синців і саден на тілі І. М., наданих державними органами, то їх спочатку пояснювали як наслідок

ударів тупими предметами — кулаками, ногами або іншими предметами (див. вище пункт 49). Проте, згідно з більш пізнім поясненням, І. М. міг зазнати цих ушкоджень під час свого раптового падіння з ліжка, вдарившись спочатку об край столу, потім об лавку поруч і, насамкінець, об підлогу (див. вище пункт 53).

82. Суд зауважує, що ці ушкодження включають великі синці на внутрішніх боках стегон І. М. і багато злитих синців на передній частині його лівого стегна (див. вище пункт 38). Якщо слідувати логіці офіційного пояснення, то для того, щоб їх отримати, І. М. при падінні повинен був вдаритися об три предмети — стіл, лавку та підлогу — трьома вищезазначеними частинами свого тіла. На думку Суду, послідовне та широке (з огляду на розміри синців) розкриття внутрішньої частини його стегон і переднього боку лівого стегна під час такого падіння надзвичайно мало ймовірно.

83. Що стосується внутрішньої кровотечі, виявленої в тілі І. М., то, за висновком експерта, вона могла утворитися внаслідок загального струсу тіла (див. вище пункт 54). Суд вважає такий висновок незрозумілим з огляду на те, що, як встановлено національними органами та підтверджується відомими фактами, І. М. помер у медично-санітарній частині СІЗО у присутності лікарів, які намагалися реанімувати його, і немає жодних підстав вважати, що його мертвому тілу були завдані будь-які струси або травми (див. вище пункт 10).

84. Суд також зазначає, що відповідно до історії хвороби І. М., яка велась медичною частиною СІЗО, незадовго до його смерті йому були зроблені ін'єкції кофеїну та атропіну (див. вище пункт 10). В акті пізнішого судово-медичного дослідження чітко зазначалося, що цих двох речовин або їхніх слідів у його тілі виявлено не було (див. вище пункт 37). Ці суперечливі медичні дані не були ані узгоджені, ані пояснені.

85. Насамкінець, виходячи з наявних матеріалів, Суд не може дійти висновку, що слідчі органи доклали цілеспрямованих зусиль для встановлення особи, яка написала анонімного листа та здійснила анонімний телефонний дзвінок заявникам, стверджуючи, що смерть їхнього сина була насильницькою.

86. Суд пам'ятає про той факт, що розслідування на національному рівні ще триває, проте він зазначає, що на теперішній час минуло вже приблизно три роки з часу смерті І. М., протягом яких, як можна дійти висновку, державні органи не здійснили ефективного розслідування його смерті та не надали правдоподібної версії щодо обставин її настання.

87. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду стосовно прийнятності цієї скарги через невичерпання національних засобів юридичного захисту, яке попередньо було долучено до суті скарги (див. вище пункт 66).

88. Відповідно було порушення як матеріального, так і процесуального аспектів статті 2 Конвенції.

89. З огляду на ці висновки та за цих обставин Суд не вважає за необхідне додатково розглядати питання незалучення заявників до слідчих дій, на що вони також скаржилися.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

90. Заявники скаржилися на те, що перед смертю їхній син зазнав жорстокого поводження та що національні органи не здійснили належної перевірки за цим фактом. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

A. Прийнятність

91. Уряд висунув заперечення щодо невичерпання заявниками національних засобів юридичного захисту, подібне до заперечення щодо їхньої скарги за статтею 2 Конвенції (див. вище пункт 64).

92. Заявники не погодились.

93. Суд нагадує, що долучив вищезазначене заперечення щодо неприйнятності до суті скарги заявників за процесуальним аспектом статті 2 Конвенції та згодом відхилив його, дійшовши висновку, що розслідування обставин смерті їхнього сина не відповідало вимозі ефективності (див. вище пункти 66 і 87).

94. З огляду на те, що зазначене розслідування тією ж мірою стосувалось стверджуваного жорстокого поводження з І. М. перед його смертю, Суд також долучає це заперечення Уряду до суті скарги заявників за статтею 3 Конвенції в тих межах, у яких воно стосується зазначеного розслідування.

95. Суд зазначає, що ця скарга відповідає іншим критеріям прийнятності, передбаченим статтею 35 Конвенції. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

96. Як стверджували заявники, вони мали серйозні підстави вважати, що перед смертю І. М. був побитий одним зі своїх співкамерників за вказівками адміністрації СІЗО. У цьому зв'язку вони посилались, з одного боку, на отриманий ними анонімний лист, з іншого боку — на численні тілесні ушкодження, виявлені на тілі їхнього сина, щодо походження яких, як стверджувалося, не було надано будь-якого розумного пояснення.

97. Уряд заперечив ці твердження як безпідставні.

98. Суд вже констатував, що Уряд не надав будь-якого правдоподібного пояснення щодо тілесних ушкоджень на тілі І. М. (див. вище пункти 78–83 та 86).

99. Суд вважає, що ці тілесні ушкодження були достатньо серйозними, щоб вказувати на жорстоке поводження, що виходить за межі максимального рівня жорстокості, встановленого статтею 3 Конвенції.

100. Отже, було порушення цього положення.

101. Суд не вважає за необхідне робити окремих висновок за статтею 3 Конвенції щодо недоліків розслідування, розглянувши це питання за статтею 2 Конвенції (див. вище пункти 73–88 та судову практику, наведену в рішенні у справі «*Махмут Кайя проти Туреччини*» (*Mahmut Kaya v. Turkey*), заява № 22535/93, п. 120, ЕСЧР 2000-III). У той же час Суд відхиляє заперечення Уряду щодо прийнятності скарги за статтею 3 Конвенції, попередньо долучене до суті скарги (див. вище пункт 94).

III. РЕШТА ЗАЯВИ

102. Заявники також скаржились за статтею 3 Конвенції, що їх страждання у зв'язку зі смертю сина, які ще більше посилюються внаслідок небажання державних органів встановити істину у справі, становили нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження. Посилаючись на статтю 6 Конвенції, вони також скаржились на те, що тримання їхнього сина під вартою було незаконним і що судові рішення про подальше його тримання було необґрунтованим.

103. Суд розглянув решту поданих скарг заявників. Проте у світлі всіх наявних матеріалів і тією мірою, якою оскаржувані питання належать до його компетенції, Суд вважає, що вони не виявляють будь-яких ознак порушення прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

104. Отже, Суд відхиляє цю частину заяви згідно з підпунктом «а» пункту 3 та пунктом 4 статті 35 Конвенції як явно необґрунтовану.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

105. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

106. Заявники вимагали 12 000 євро відшкодування моральної шкоди.

107. Уряд вважав цю вимогу необґрунтованою та надмірною.

108. Суд не має сумніву, що заявники зазнали страждань і зневіри у зв'язку з підозрілою смертю їхнього сина, який перебував під контролем держави, та ненаданням державними органами переконливого пояснення обставин його смерті. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд повністю задовольняє вимогу заявників і присуджує їм 12 000 євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, який може нараховуватись.

В. Судові та інші витрати

109. Заявники також вимагали 1000 євро компенсації судових витрат. На підтвердження своїх вимог вони надали договір про надання юридичної допомоги, укладений з пані Тополевською 10 червня 2008 року, згідно з яким вона повинна була підготувати заяву та представляти їх у провадженні в Суді. Заявники, у свою чергу, повинні були при першій нагоді сплатити їй передбачену договором суму у 8500 грн, якій на час укладення договору відповідала сума у 1000 євро.

110. Уряд вважав, що заявники не довели, що витрати, компенсація яких вимагається, були обґрунтованими та були фактично понесені.

111. Відповідно до практики Суду заявник має право на відшкодування судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. Суд зазначає, що, хоча заявники ще не здійснили оплату за надання юридичної допомоги, вони повинні здійснити її відповідно до договірних зобов'язань. Як вбачається з матеріалів справи, пані Тополевська представляла інтереси заявників протягом провадження у Суді, а отже, має право на отримання гонорару згідно з договором, який за курсом обміну валют на червень 2008 року становить приблизно 1000 євро. Відповідно Суд вважає, що ці витрати «були фактичними» (див. рішення у справі *«Тєбієті Мюхафізе Джемієтті та Ісрафілов проти Азербайджана» (Tebieti Muhafize Cemiyyeti and Israfilov v. Azerbaijan)*, заява № 37083/03, п. 106, ECHR 2009-...). Проте Суд вважає, що ця вимога є надмірною, та задовольняє її частково, присуджуючи 700 євро.

С. Пеня

112. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* долучити заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту стосовно скарг заявників за статтями 2 і 3 Конвенції до суті їхніх скарг і відхиляє його.

2. *Оголошує* прийнятними скарги заявників за статтями 2 і 3 Конвенції стосовно смерті їхнього сина під час його перебування під вартою в міліції внаслідок стверджуваного жорстокого поводження, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції.

4. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

5. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з жорстоким поводженням, якого зазнав син заявників.

6. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати окремо скаргу за статтю 3 Конвенції щодо ефективності національного розслідування.

7. *Постановляє*, що:

а) протягом трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникам разом наведені нижче суми, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:

i) 12 000 (дванадцять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди разом з будь-яким податком, який може нараховуватись;

ii) 700 (сімсот) євро компенсації судових витрат разом з будь-яким податком, який може нараховуватись;

б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 23 червня 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(*Claudia Westerdiek*)
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
(*Dean Spielmann*)
Голова

РІШЕННЯ У СПРАВІ «МАТУШЕВСЬКИЙ І МАТУШЕВСЬКА ПРОТИ УКРАЇНИ»
19